

складалі таксама кароткія смешныя апавяданні ў вершах. У іх усхваляліся кемлівасць і знаходлівасць простага чалавека.

Пытанні і заданні. **1.** Чым быў выкліканы культурны ўздым у Заходняй Еўропе ў Высокім сярэднявеччы? **2.** Чаму і як вучылі ў сярэднявечных універсітэтах? **3.** Пералічыце адметныя рысы раманскага і гатычнага стыляў. **4.** Хто і чаму былі галоўнымі героямі рыцарскай і гарадской літаратуры?

Знайдзіце 2—3 цікавыя факты пра адзін з еўрапейскіх сабораў Высокага сярэднявечча. Прадстаўце іх аднакласнікам.

§ 11. Візантыя ў X—XIII стст.: веліч і заняпад

Успомніце. **1.** Чаму ў Раннім сярэднявеччы Візантыя з'яўлялася галоўным цэнтрам культуры ў Еўропе? **2.** Як змянілася тэрыторыя Візантыі ў часы імператара Юстыніяна?

Вы даведаецеся. Візантыйская імперыя не аднойчы падвяргалася нападам. У цяжкіх войнах яна несла страты. Але часам удавалася і адваёваць ранейшыя ўладанні. Аднак не толькі войны аслабілі вялікую дзяржаву. Як магло здарыцца, што «горад Канстанціна» стаў сталіцай не візантыйцаў-рамеяў, а нейкіх «лацінян»?

1. Чаму Візантыя слабела? У Раннім сярэднявеччы Візантыя славілася магутнасцю, але пасля хутка страціла яго. У пачатку Высокага сярэднявечча імператары паспрабавалі аднавіць былую веліч Візантыі. На мяжы X—XI стст. імператар *Васіль II* заваяваў Балгарыю. Зноў увесь Балканскі паўвостраў аказаўся пад уладай Візантыі. Імперыя вярнула сабе частку Сірыі, астравы Кіпр і Крыт, яе ўладу прызналі правіцелі Арменіі і Грузіі.

Але ўжо ў другой палове XI ст. краіна ледзьве стрымлівала націск з усходу качэўнікаў-туркаў, якія стварылі сваю дзяржаву ў Малой Азіі. Толькі дапамога крыжакоў выратавала Візантыю. Але крыжакі засталіся ў Палесціне і Сірыі

◀ Візантыйскія
воіны.
*Візантыйская
мініяцюра X ст.*

і не збіраліся вяртаць візантыйцам гэтыя землі. Безупынных войны і нашэсці аслаблялі дзяржаву.

Улада імператара была няўстойлівай. Вакол трона ішла пастаянная барацьба. Загаворы, інтрыгі і ўсобіцы прыводзілі да хуткай змены правіцеляў.

На працягу 50 гадоў пасля смерці Васілія II на візантыйскім троне змянілася 13 імператараў.

Імператары, як і раней, правілі краінай, выдавалі законы і судзілі. Але неабходна было ўмацоўваць войска, павялічваць расходы на ўтрыманне чыноўнікаў, колькасць якіх увесь час узрастала. Патрабавалася ўсё больш грошай, і таму правіцелі павялічвалі падаткі з насельніцтва. Нідзе ў Еўропе не плацілі такіх вялікіх падаткаў!

Слабасць улады, рост падаткаў, самаўпраўства чыноўнікаў і знаці прыводзілі да збыднення рамеснікаў і сялян. У грамадстве расла незадаволенасць.

2. Візантыйскія гарады і гандаль: заморскія канкурэнты.
У X—XII стст. у Візантыі па-ранейшаму квітнелі гарады. Як і раней, яны былі цэнтрамі рамяства і гандлю. Усімі гарадамі Візантыі кіравалі імператарскія чыноўнікі. Яны збіралі з жыхароў горада падаткі, прымушалі рамеснікаў і гандляроў выконваць іх указанні.

Евангеліст Лука. ▶
Візантыйская мініяцюра X ст.

Пасля захопу крыжакамі Сірыі і Палесціны кантроль над гандлем у Міжземным моры перайшоў да італьянскіх гарадоў Венецыя і Генуя. Яны сталі выцясняць гарады Візантыі. Італьянскія тавары былі значна лепшыя і таннейшыя за візантыйскія. Іх ахвотна куплялі і прадавалі па ўсёй Еўропе.

Рост дзяржаўных выдаткаў прымусіў імператараў браць пазыку ў замежных купцоў. У адказ купцы патрабавалі вызваліць іх ад падаткаў, прадаць ім тэрыторыі рынкаў і прычалаў. Усё гэта ўскладняла далейшае развіццё гарадоў, рамяства і гандлю ў самой Візантыі.

3. Царква ў Візантыі. У Візантыі склаўся Саюз праваслаўнай царквы і дзяржавы. Царква падтрымлівала імператарскую ўладу, а імператары апекаваліся над царквой. Але канстанцінопальскі патрыярх не ўмешваўся ў барацьбу за ўладу. У адрозненне ад каталіцкай царквы царква ў Візантыі не імкнулася падпарадкаваць сабе манархаў.

Праваслаўная царква Візантыі адыграла вельмі важную ролю ў распаўсюджванні хрысціянства. Адсюль праваслаўе было прынята многімі народамі, асабліва славянскімі.

Каталіцкая царква прызнавала для набажэнстваў толькі лацінскую мову. Большасць жыхароў Еўропы яе не ведала. А праваслаўная царква дазваляла грэкам весці службу на грэчаскай мове, грузінам — на грузінскай, славянам — на царкоўнаславянскай.

4. Чацвёрты крыжовы паход і Візантыя. Пасля захопу егіпецкім кіраўніком Саладзінам Іерусаліма ў Заходняй Еўропе задумалі новы крыжовы паход. Папа рымскі Інакенцій III лічыў, што крыжакі павінны накіравацца ў Егіпет. Але крыжакі змянілі свой маршрут і рушылі на Канстанцінопаль.

Да крыжакоў прыбылі пасланцы Аляксея, сына звергнутага візантыйскага імператара Ісаака Ангела. Яны ўгаварылі правадыроў крыжакоў дапамагчы Аляксею вярнуць трон яго бацьку. Аляксей абяцаў вялікія грошы за дапамогу. Адначасова Венецыя абяцала караблі, каб пераправіць крыжакоў з Еўропы. Венецыя хацела ўзмацніць свае пазіцыі ў гандлі з Усходам і аслабіць свайго гандлёвага канкурэнта — Візантыю. Венецыянскі кіраўнік (дож) угаварыў крыжакоў пайсці на сталіцу Візантыі. Без грошай і караблёў крыжакі не маглі рухацца далей, і яны пагадзіліся. Венецыянскія караблі з крыжакамі накіраваліся да сцен старажытнага хрысціянскага Канстанцінопаля...

Летам 1203 г. крыжакі падышлі да Канстанцінопаля і хутка вярнулі на прастол звергнутага імператара. Але той не змог заплаціць ім абяцаных грошай. Раз'юшаныя

◀ Чацвёрты крыжовы паход

Адкуль і куды павінны былі адправіцца крыжакі?

Якую веру спавядалі жыхары Візантыі?

- Плануемы напрамак паходу
- Напрамак 4-га крыжовага паходу
- ▨ Тэрыторыя Лацінскай імперыі, якая была створана крыжакамі

крыжакі 13 красавіка **1204 г.** штурмам узялі сталіцу Візантыі.

Упершыню сталіца старажытнай імперыі стала здабычай ворага. Крыжакі спалілі цэлыя кварталы, разбурылі палацы і храмы, разрабавалі храм Святой Сафіі. Яны цяпер хацелі ўзбагаціцца, а не ваяваць з мусульманамі. Рымскі папа быў абураны разрабаваннем хрысціянскага горада і адлучыў ад царквы ўдзельнікаў захопу Канстанцінопаля.

На захопленых тэрыторыях крыжакі заснавалі сваю дзяржаву са сталіцай у Канстанцінопалі — *Лацінскую імперыю*. На незанятых імі землях утварылася некалькі невялікіх грэчаскіх дзяржаў. Правіцелі гэтых краін вялі доўгую барацьбу з крыжакамі.

Візантыйскі гісторык аб разрабаванні Канстанцінопаля

Цяжка і немагчыма было змякчыць просьбамі і ўміласцівіць гэты варварскі народ... Кожны павінен быў баяцца за сваё жыццё; на вуліцах плач, крыкі, энкі, на перакрыжаваннях рыданні, у храмах жаласныя стогны... Аб разрабаванні галоўнага храма Святой Сафіі нельга слухаць раўнадушна. Святыя прадметы, затканыя каштоўнасцямі незвычайнай прыгажосці, былі рассечаны на кавалкі і падзелены паміж воінамі разам з іншымі раскошнымі рэчамі...

1261 г. захопнікаў нарэшце выгналі з Канстанцінопаля. Візантыйская імперыя была адноўлена. Але яна з'яўлялася толькі прывідам некалі вялікай дзяржавы.

Вартае жалю відовішча прадстаўляў і Канстанцінопаль, нападзбураны, з зарослымі пустазеллем плошчамі.

Як вы думаеце, хто больш за ўсё выйграў ад разбурэння Канстанцінопаля?

Імператары вялі войны за вяртанне страчаных тэрыторый. Гэта патрабавала вялікіх сродкаў, і зноў раслі падаткі, якія цяжкім ярмом клаліся на насельніцтва. Візантыя

ўсё больш слабела. А на яе ўсходніх межах умацоўвалася турэцкая дзяржава. Хутка яна стала галоўным праціўнікам Візантыі і суседніх хрысціянскіх дзяржаў.

Пытанні і заданні. **1.** Складзіце план адказу «Прычыны аслаблення Візантыі». **2.** Раствлумачце, чаму ў гандлі гарады Візантыі не вытрымлівалі саперніцтва з італьянскімі гарадамі. **3.** Параўнайце праваслаўную і каталіцкую цэрквы паводле плана: кіраўнік царквы, адносіны з манархамі, распаўсюджванне на іншыя тэрыторыі, мова набажэнстваў. Адказ аформіце ў выглядзе табліцы і зрабіце вывады. **4.** Дакажыце, што да канца XIII ст. Візантыя канчаткова страціла сваю магутнасць. Прыведзіце не менш за 3 прыклады. **5.** Ахарактарызуйце Чацвёрты крыжовы паход паводле наступнага плана: храналагічныя рамкі, прычыны, мэты, асноўныя падзеі, вынікі.

Глава 3. ПОЗНЯЕ СЯРЭДНЯВЕЧЧА (XIV—XV стст.)

§ 12. Познефеадальнае грамадства ў Заходняй Еўропе

Успомніце. **1.** Што азначала для селяніна пазямельная і асабістая залежнасць ад феадала? **2.** У чым адрозненне таварна-грашовай гаспадаркі ад натуральнай?

Вы даведаецеся. У Высокім сярэднявеччы ўсталяваўся, здавалася, трывалы парадак у адносінах паміж людзьмі. Селянін залежаў ад феадала, васал — ад сеньёра. А што адбудзецца, калі ў гэтым ланцугу залежнасці знікне адно або два звяны? Напрыклад, селянін атрымае асабістую свабоду, а васал застанецца без свайго сеньёра. У Сярэдня вякі такое цяжка было нават уявіць. Але гэта адбылося...

1. Развіццё сельскай гаспадаркі. Вызваленне сялян. Асноўным заняткам насельніцтва Заходняй Еўропы ў Познім сярэднявеччы заставалася сельская гаспадарка. Рост гарадоў і гарадскога насельніцтва выклікаў значнае павелічэнне попыту на прадукты харчавання і сыравіну. Гэта дало магутны штуршок да развіцця сельскай гаспадаркі.